गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः।इन्द्रः। त्रिष्टुप्,३ विराड्रूपा

वयं ते वय इन्द्र विद्धि षु णः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम्।

विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुम्नमियक्षन्तस्त्वावतो नॄन्॥ २.०२०.०१

इन्द्र- ईशनाधिदैवत। ते- त्वदर्थं कल्पितम्। वयः- हव्यम्। विद्धि- जानीहि। विपन्यवः- मन्त्रयुक्ताः। दीध्यतः- दीप्तिमन्तः। मनीषा- मेधया। सुम्नम्- सुखम्। त्वावतः- त्वादृशान्। नॄन्- नेतॄन्। इयक्षन्तः- याचमानाः। वयम्। वाजयुः- गतिकामः। रथम्। न- इव। नः- अस्माभिर्दातव्यं हव्यम्। सु- सुष्ठु। प्र- प्रकर्षेण। भरामहे- वहामः॥१॥

त्वं न इन्द्र त्वाभिरूती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान्।

त्वमिनो दाशुषो वरूतेत्थाधीरभि यो नक्षति त्वा॥ २.०२०.०२

इन्द्र- परमेश्वर। त्वम्। नः- अस्माकम्। त्वाभिः- त्वदीयाभिः। ऊती- रक्षाभिः। त्वायतः- त्वत्कामान्। जनान्। अभिष्टिपा- तदभिगन्तृभ्यः शत्रुभ्यः पालयिता। असि- भवसि। त्वम्। इनः- ईश्वरः। यः। त्वा- भवन्तम्। अभि- आभिमुख्येन। नक्षति- व्याप्नोति। दाशुषः- तस्य दातुः। वरूतः- आवरणबाधकः। इत्थाधीः- ऐदम्पर्यधारणायुक्तः॥२॥

स नो युवेन्द्रो जोहूत्रः सखा शिवो नराम्स्तु पाता।

यः शंसन्तं यः शशमानमूती पचन्तं च स्तुवन्तं च प्रणेषत्॥ २.०२०.०३

सः- असौ। युवा- अभिनवः। इन्द्रः- परमेश्वरः। जोहूत्रः- आह्वातव्यः। नः- अस्माकम्। सखा। शिवः- मङ्गळः। नराम्- नृणाम्। पाता- पालकः। अस्तु- भवतु। यः। शंसन्तं शशमानं स्तुवन्तम्- मन्त्रैर्नुवन्तम्। पचन्तम्- स्वहृदयं पक्वं कुर्वन्तं हव्यानि पचन्तं वा। च। प्रणेषत्- प्रकर्षेण नयति॥३॥

Dr. Rangani

तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन्पुरा वावृधुः शाशदुश्च।

स वस्वः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः॥ २.०२०.०४

तम्- अमुम्। उ- एव। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। स्तुषे- स्तौमि। तम्। गृणीषे- मन्त्रैराह्वयामि। यस्मिन्- यमाश्रित्य। पुरा- पुरातनकालतः। शशदुः- शत्रुहिंसका वीराः। वावृधुः- ववृधुः। सः- असाविन्द्रः। इयानः- याचितः सन्। ब्रह्मण्यतः- मन्त्रकामस्य मेधाकामस्य वा। नूतनस्य- अभिनवस्य। आयोः- मनुष्यस्य। वस्वः- चित्तवृत्तिस्तम्भकरस्य। वसु स्तम्भे। कामम्- इच्छाम्। पीपरत्- अपूरयत्॥४॥

सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान्ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन्।

मुष्णन्नुषसः सूर्येण स्तवानश्नस्य चिच्छिश्नथत्पूर्व्याणि॥ २.०२०.०५

सः- असौ। इन्द्रः- परमेश्वरः। अङ्गिरसाम्- तेजस्विनामुपासकानाम्। उचथा- मन्त्रान्। जुजुष्वान्- सेवमानः। गातुम्- मार्गम्। इष्णन्- प्रयच्छन्। ब्रह्म- मन्त्रं मेधां वा। तूतोत्- अवर्धयत्। तु वृद्धौ। स्तवान्- स्तुतः सन्। उषसः- विद्यासम्बन्धिनः। सूर्येण- आत्मसूर्येण। मुष्णन्- अन्धकारमपहरन्। अश्नस्य- अत्तुः। सुखादिदुःखनिधनस्य। पूर्व्याणि- पुरातनानि बन्धनानि। चित्- एव। श्नथयत्- शिथिलीचकार॥५॥

स ह श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे दस्मतमः।

अव प्रियमर्शसानस्य साह्वाञ्छिरो भरद्दासस्य स्वधावान्॥ २.०२०.०६

सः- असौ। इन्द्रो नाम देवः- परमेश्वरः। श्रुतः- श्रुतिप्रसिद्धः। ऊर्ध्वः- उत्कृष्टः। भुवत्- अभवत्। मनुषे- मनुष्याय। दस्मतमः- दर्शनीयतमः। साह्वान्- सहनशीलः। अर्शसानस्य- लोकहिंसकस्य। दासस्य- विषयवासनादासभावनाप्रतीकस्य राक्षसस्य। उपक्षपयितुर्वा। प्रियं शिरः। स्वधावान्- आत्मवान् सन्। अव भरत्- अधः पातयतु॥६॥

Dr. Rangani

स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंदरो दासीरैरयद्वि।

अजनयन्मनवे क्षामपश्च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत्॥ २.०२०.०७

सः- असौ। वृत्रहा- आवरणबाधकः। इन्द्रः- परमेश्वरः। पुरन्दरः- बन्धननाशकः। कृष्णयोनीः- अन्धकारमूलाः। दासीः- वासनादास्यभावनाः। वि ऐरयत्- विनाशितवान्। मनवे- ज्ञानाय विवेकाय। मन ज्ञाने। क्षाम्- साधनभूमिकाम्। अपश्च- मूलशक्तिधाराश्च। अजनयन्- सृजन्। सत्रा- सदा। यजमानस्य। शंसम्- मन्त्रम्। तूतोत्- अवर्धयत्। तु वृद्धौ ॥७॥

तस्मै तवस्य१मनु दायि सत्रेन्द्राय देवेभिरर्णसातौ।

प्रति यदस्य वज्रं बाह्वोर्धुर्हत्वी दस्यून्पुर आयसीर्नि तारीत्॥ २.०२०.०८

तस्मै इन्द्राय। अर्णसातौ- अपां मूलशक्तिधाराणां लब्धौ। देवेभिः- द्योतनशक्तिभिः। सत्रा- सततम्। तवस्यम्- बलकामं हव्यम्। अनु- अनुक्रमेण। दायि- दीयते। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। बाह्वोः- भुजयोः। वज्रम्। प्रति दधुः- निदधुः। दस्यून्- दस्युभावनानाम्। आयसीः- दृढानि। पुरः- आवरणानि। नि- नितराम्। तारीत्- अनाशयत् ॥८॥

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः॥ २.०२०.०९

पूर्वं व्याख्यातम् (२.११.२१) ॥९॥

Dr. Rangaji